

Midsommaren med Aira - En berättelse från Skärgården

HANS-ERIK WANNTORP

Midsommaraftons förmiddag. Från Danziger Gatt i söder kommer vågorna vandrande över Mysingen upp emot Muskölandet. Kajaken vakar fint när den glider ut på fjärden. En och annan våg slår väl över fören, men kapellet sitter tätt och skyddar mot det värsta. I norr reser sig Kapellöns branta klippa med Älvsnabbenmonumentet. I söder ligger Mällsten och pockar på uppmärksamhet, ensam på sin oinventerade ruta.

Det får bli nästa gång. Nu gäller det *Aira praecox*. Vårtåtel, Sörmlands minsta gräs, är sedan gammalt känd från öarna i Stockholms södra skärgård. I *Stockholmstraktens växter* finns en hel serie uppgifter från 1800-talet och början av 1900-talet men inget enda återfynd hade gjorts under inventeringen. Det är i och för sig kanske inte så märkvärdigt. Arten är bara några centimeter hög och blommar på våren när skärgården är som tommast. Senast sågs vårtåteln på Öja, inte långt från Landsort. Därifrån rapporterades den på 1870-talet som ny för landskapet (Hartman, 1870) och där växte den ännu 1970 i en sandig klippskrevla. Är manne detta en typisk växtplats för arten eller växte den kanske även här på magra sandmarker som i södra Sverige — om nu detta lilla annuella gräs alls finns kvar i landskapet?

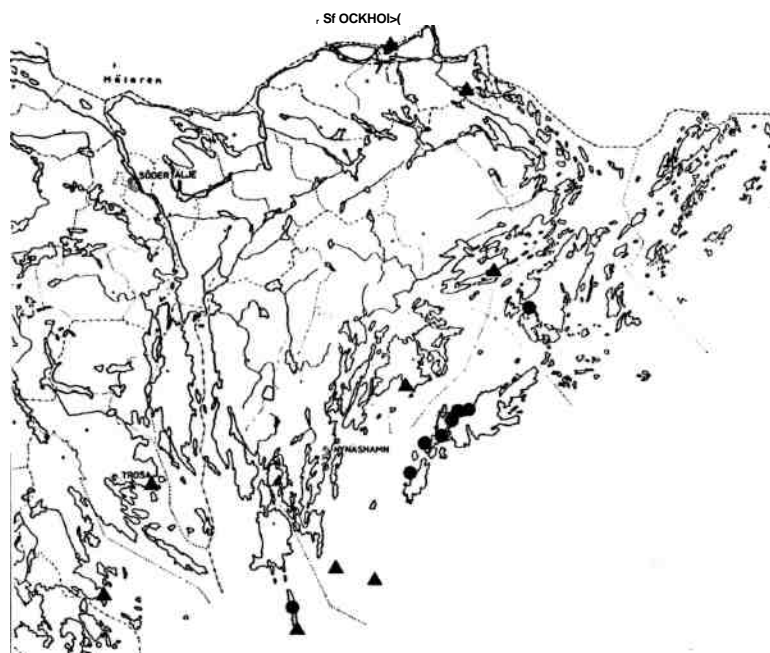
Det var länge sedan jag paddlade i skärgården senast. Den gången var det en ålandskaj ak av mahognyfaner, tung och bred. Den nya, smäckra havskajaken i plast har en helt annan fart genom vågorna - manne den är lika stabil? - Den som lever får se.

Det går undan över fjärden och land närmar sig föröver. Kan det vara Rånö Ängsholme som det bör vara? - Javisst! Den är inte inventerad men enligt *Naturen i Stockholms Län* ska där finnas gungflykärr med både brunag och myggblomster.

Äsch, fel igen! - Inte fanns där något gungfly. De små blå fläckarna på kartan var näringsrika vasskärr, alldeles torra detta år. Men vårärt och andra lundväxter stod under vackra ekar i rånöböndernas gamla slätteräng.

Nåttarö är nästa mål. Där finns sand i överflöd. Trift och ängsklocka blommade. Lentåteln stod skär och mjuk som sammet utmed vägar och stigar. Hundra meter från bryggan, kring några markhällar hade gräset den rätta, rödaktiga skiftningen. — Javisst, i tiotusental stod plantorna av vårt allra minsta gräs som en armé av tennsoldater bland gles fårsvingel. Några timmar och många kilometer senare kunde jag konstatera att vårtåteln saknades på Nåttarös övriga sandstränder. Förgäves var också (igen) sökandet efter strandkvickroten som Sten Selander hittade här i början av seklet. Vid Stockholms stads stugby hade man nu dikat ut och ödelagt den lilla kalkfuktängen med älvväxing och loppstarr som var så vacker ännu för ett par år sedan. — Så går det till här i världen.

Ut på havet igen, nu norrut genom de trånga vattnen mellan Norrö och Aspö. Det börjar bli kväll och dags att söka natthamn. En liten sandstrand mellan klipporna vid Ärnvik på Rånö verkar idealisk. Vinden ligger på utifrån havet och det frasar om kanoten när den sur-

Karta över östra Sörmland med fyndplatser av *Aira praecox* markerade.
Aktuella fynd: • Gamla fynd: ▲

far in mot land. Är det inte en rödaktig skiftning i gräset uppe under tallarna? Snart ligger kanoten säker bland saltarv och marviol och tältet står uppspänt på en bädd av *Aira praecox*. Här på Rånö hittades vårtäteln redan på 1870-talet enligt ett ark i Riksmuseet. Var det kanske här på min tältplats? En kvällspromenad kring Rånö avslöjade snart att arten fanns på flera håll, alltid på sand nära stranden. Inte på den lösa sandstranden, utan på den stabiliserade sanden därovanför, gärna på stigar och andra trampade och körda ytor.

Några flickor som kommit med kvällsbåten från Nynäshamn har slagit läger i min vik. Nyrökt flundra och färskpotatis smakar gott i den ljusa kvällen. Ett glas vin säger man ju inte nej till. Det mörknar över ett allt mer stilla hav. På avstånd, bortifrån tältplatsen, hör vi ljudet av berusade barn. I

öster rodnar redan morgonhimlen när vi kryper till kojs.

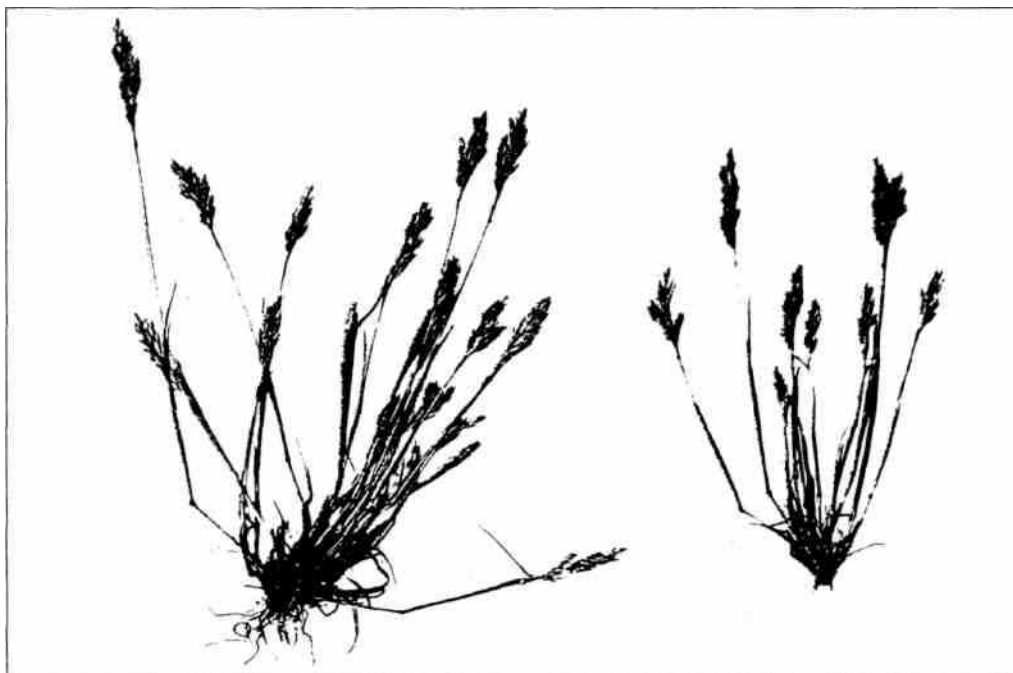
På midsommardagens morgon sover alla barn. Friden är fullkomlig, solen har redan hunnit upp en bra bit på himlen. På Björnö därute i gattet syns en sandstrand, kanske med *Aira*, men den får vänta till ett annat år. Efter ett kyligt dopp bär det av genom det långa, trånga sundet mellan Rånö och Ålö. Utös sydspets syns föröver. Vid Ryssnäs hittade Erik Asplund - vem annars i dessa trakter? - vårtätel på dess enda Utölokal för över 60 år sedan. Där, nära själva udden är en liten sandstrand med en båtbygga. *Aira* syns redan utifrån vattnet där den täcker den sandiga marken under en gammal tall. Inne vid själva Ryssnäs, en halv km österut längs stigen hittar jag inga lämpliga lokaler så det var säkert just här vid båtplatsen som Asplund gjorde sitt fynd. Det verkar

som om det här lilla ettåriga gräset håller sig kvar på sina växtplatser. Inga fler lokaler från Utö är kända. Strandhugg efter strandhugg på de små sandstränderna uppemot vindkraftverket vid Mynäsudd ger sandstarr och marviol och annat fint, men ingen *Aira*. Kanske arten tar slut här? Det finns ett par uppgifter från Viksten och Gunnarstenarna långt ute i havet söderut men där är fågelskyddsområde och svårt att komma till på försommaren. Det finns också en uppgift, "Ornö (Sm)" i *Stockholmstraktens växter* Sm uttyds Hjalmar Ström. Han fann arten där 1903. Sedan har ingen sett den på Ornö trots ivrigt letande. Men Ornö hyser ju i stället vår enda lokal för *Aira caryophyllea*, vittätel.

Nu väntar andra uppgifter. På Utö Ängsholmar hos Kardemumma är det oinventerat. Här finns åldriga ekar och vackra slätterängar, som fagrast just nu

i juni när prästkragar och ängsklockor blommar i mängd. De gamla uppgifterna om vippärt och kärrvial (Asplund förstås!) visar sig gälla än. Skärgårdens första lokal för långstarr upptäcktes under några ekar. Efter ett antal ytterligare kryss i listan blir det lunch på Utö värds hus.

Kalköarna mellan Utö och Ornö blir nästa mål. Torkan har redan härjat svårt på hållarna detta år. Sankte Pers nycklar kunde dock anas och jag slår vad om att en del av de bruna liken i skrevorna är äkta alvararv. Kokardlaven, *Fulgensia bracteata* lyser gul i kalkhällarnas broklavssamhälle. Här måste det bli ett besök nästa vår. Långbåling är frodigare, med svärdsyssla och mera sanktpersnycklar. Efter detta floristiska paradiset är det dags för de karga holmarna ute i Sadelöga skärgård, också vita fläckar på inventeringskartan. Vinden från havet friskar på och vågorna

Aira praecox

börjar fradga. Men vad gör man inte för Sörmlandsfloran. En ny lokal för strandkål var en överraskande och välkommen belöning.

Mot kvällen är det färdiginventerat och det bär av uppemot Ornö med vinden i ryggen, en härlig känsla när kanoten surfar på de stora vågorna. Det är lätt att tappa styrseln. Inne på Mysingen ökar vinden och vrider över på sydväst. Med vågor i kors blir färden farligt vinglig. I norr öppnar sig Svåmen som ett gap in emot den idylliska Varnöfjärden. I själva sundet blir vågorna ännu högre. En sandstrand skymtar i norr. Kanoten dansar in mot land. All koncentration går åt till navigeringen men redan flera hundra meter från land skymtar ett välbekant, rödaktigt skimmer över det gulnade gräset. Javisst, det blir att tälta på *Aira* i kväll också. - Kan det här vara Ströms gamla lokal? — In-

gen vet.

Tröttare än igår somnar jag snart. Nästa morgon bär det av uppemot Dalarö. Vinden är kylig och den blå himlen har ersatts av täta moln. När jag stiger iland i Dalarö fiskehamn faller de första regndropparna. Jag lämnar kanoten på kajen och när regnet väl tar i sitter jag framför järnspisen i Dalarö gamla tullhus, mumsar på nybakt citronpaj och läser morgontidningen.

Och *Aira*? - Ja, *Aira praecox* är etablerad medlem av sörmlandsfloran med åtta kända lokaler mellan Öja och Ornö. Man ska inte tro att växter behöver vara flyktiga bara därför att de är annuella. Men arten har tydligen alldeles speciella krav. Är det lokalklimatet nära stränderna som gör att denna lilla vintergröna annuell klarar vintrarna just där — eller?